

gan är dock *vad* det närmare bestämt var i EU:s agerande som förklarar det positiva utfallet för demokratiseringsprocessen i Slovakien. En inte orimlig tolkning skulle vara att den kritiska komponenten utgjordes av ett hägrande EU-medlemskap. Utan medlemskapet som morot kan man fråga sig om EU:s demokratifrämjande aktioner alls hade haft samma effekt. Detta innebär i sin tur att man kan ifrågasätta de andra "aspekter" som S. i slutsatserna lyfter fram som kritiska för en framgångsrik demokratifrämjande aktion; att det bakomliggande intresset bör vara "demokrati i sig", att metoderna bör vara politiska och ekonomiska, och bör kanaliseras både uppifrån och nedifrån (196f). Utan medlemskapsincitamentet torde dessa faktorer ha haft föga inverkan på den slovakiska regimen.

Av detta följer också att vissa frågetecken måste sättas kring hur långtgående generaliseringar som kan växlas ut ur avhandlingens empiriska fynd. Om EU exempelvis skulle få för sig att vilja främja den demokratiska utvecklingen i, säg, Zimbabwe, skulle det hjälpa föga även om man tillämpade hela det paket av åtgärder S. förordar. Utan att kunna erbjuda fördelarna med ett medlemskap (vilket knappast skulle bli aktuellt), skulle en sådan demokratifrämjande aktion ha föga effekt på Mugabes auktoritära regim. Kanske är det rent av så att den lyckade demokratifrämjande aktionen i Slovakien utgör ett sällsynt undantag i demokratins historia?

Cecilia Eriksson: "Det borde vara att folket bestämmer". En studie av ungdomars föreställningar om demokrati", Örebro Studies in Political Science 16, 2006.

ANN-DORTE CHRISTENSEN¹

Denne anmeldelse bygger på mit indlæg som opponert ved det offentlige forsvar af Cecilia Erikssons (CE) afhandling ved Örebro Universitet den 29 september, 2006. Indledningsvis vil jeg understrege, at der er tale om en omfattende og velgennemført undersøgelse. Afhandlingen giver ny viden om de unge medborgeres demokratiopfattelser, og den rejser interessante perspektiver for nordisk statsvidenskabelig forskning. Afhandlingen bærer præg af, at den bygger på et grundlæggende positivt syn på de unge. Det er tydeligt, at CE har taget de unge alvorligt i såvel den teoretiske tilgang til de unge medborgere som i det konkrete empiriske arbejde med de skoleelever, som indgår i undersøgelsen.

Mine mere kritiske kommentarer vil jeg samle i fire hovedtemaer (1) Opfattelsen af de unge medborgere, (2) Den demokratiteoretiske vinkel, (3) Metode og operationalisering, (4) Kommentarer til afhandlingens konklusioner. Først vil jeg dog give et kort rids af afhandlingens problemstillinger og hovedresultater.

CEs udgangspunkt er almindelige menneskers forestillinger om demokrati, som undersøges med udgangspunkt i de unge medborgere mellem 14 og 19 år. Studiet

1 Ann-Dorte Christiansen är ass. professor vid Institute for History, International and Social Studies vid Aalborgs universitet
E-post; adc@ihis.aau.dk

er teoretisk forankret i demokratilitteraturen, og det bygger på en kvalitativ empirisk forskningsmetode: fokusgruppeinterviews. Konteksten er den svenske samtid, hvor demokratiet er et af de idealer, der prises mest. Der er tre gennemgående temaer: Hvad betyder demokrati? Hvorfor er demokrati godt/dårligt? Kritiske punkter i demokratidiskussionen.

CE argumenterer for, at de unge er medborgere er præcis som medborgere i andre aldersgrupper. Hun er dermed kritisk over for tanken om at se ungdommen som en overgangsfase eller de unge som underordnet voksne medborgere.

Precis som vilka andre medborgare som helst har ungdomar både idéer, erfarenheter och intressen som är värde att uppmärksamma för sin egen skull (s. 26)

På den måde ses de unge snarere som en spejling af vor tid end som en pejling på fremtiden. CE udgangspunkt knytter dermed ikke i så høj grad an til generationstesen eller livscyklustesen, som studier af de unges medborgerskab og politisk deltagelse sædvanligvis gør.

Afhandlingens fremgangsmåde er inspireret af såkaldt teoretisk informeret metodologi, som er en betoning af, at det er forskerens teoretiske udgangspunkt, der er afgørende for de data, der indsamles og for analysen af disse. Samtidig understreges det dog, at det er vigtigt, at der skabes en mødeplads for teori og empiri.

Det *teoretiske* udgangspunktet er baseret på fire diskussioner af demokratibegrebet, og der opstilles en analyseramme, som sammenstiller forskellige idestrømninger. Den *første* diskussion rejser spørgsmålet om, hvad demokrati er, hvilke grundkrav man skal stille for at et styre kan opfattes som demokratisk og hvilke demokratiske institutioner, der anses som nødvendige. Der lægges her vægt på bidrag fra Robert

A. Dahl, Jack Lively and den danske retsfilosof Alt Ross. Den *anden* demokratidiskussion omhandler idealerne for medborgernes deltagelse. Udgangspunktet er her de to yderpunkter: I den ene pol elitedemokratiet, som det forstås bl.a. i Joseph Schumpeters klassiske udgave og i den mere moderne svensk udgave som ansvars- eller valdemokrati. I den anden pol deltagerdemokratiet, som det fx er defineret af Carole Pateman. I forlængelse af disse to poler diskuteres også det deliberative demokrati, som CE imidlertid argumenterer for ikke at betragte som en selvstændig demokratisk model, da "den gode samtale" kan indeholdes indenfor såvel den elitedemokratiske som den deltagerdemokratiske model. Derfor vælger hun i sin analyseramme "i første hand att framhålla skiljelinjerna mellan betoningen på representation och lederskap kontra omfattande medborgerligt deltagande – dvs. elit-/val-demokrati respektive deltagardemokrati"(s. 75).

Den *tredje* diskussion drejer sig om, hvad der motiverer demokratiet med særlig vægt på, hvorvidt deltagelsen begrundes ud fra et lighedsargument (som et mål i sig selv) eller fra et konsekvensargument (som et middel). Den sidste og *fjerde* demokratidiskussionen er forankret i tid og rum gennem tre nedslag i moderne svensk, nordisk og vesteuropæisk demokratiteoretisk diskussion: 1940'erne: Demokratiets undergang (bidrag fra Joseph Schumpeter, Herbert Tingsten og Alf Ross); 1970'erne: Demokrati som form kontra indhold (med udgangspunkt i en svensk debatantologi fra 1975) og 1990'erne: Nye indre og ydre forudsætninger (med udgangspunkt i Den svenske demokratiudredning, 2000).

Ovennævnte diskussioner af demokratibegrebet tjener som en forforståelse af demokratibegrebet, og de sammenfattes i

en analysemodel, som danner udgangspunkt for den *empiriske undersøgelse* af de unge medborgeres forestillinger om demokrati. Det sker gennem 10 fokusgruppeinterviews med henholdsvis 14-15-årige skoleelever i slutningen af folkeskolens 8. og 9. klasser og med 17-19-årige elever i sidste gymnasieklasser. I hver aldersgruppe er der en blandet gruppe, mens de andre grupper består af enten piger eller drenge. Ligeledes er der i udvalget taget hensyn til socio-økonomiske forhold ved at udvælge skoler i tre forskellige områder i forhold til forskelle i indkomst, uddannelsesressourcer mv.

CE argumenterer for, at fokusgrupper er velegnede til at komme i dybden og til at skabe rum for refleksion og eftertanke, idet holdninger kan formes og skærpes i interaktion og samtale med andre mennesker. Formålet er at "lyfta fram olika föreställningar, synsätt och perspektiv som finns bland (unga) medborgare" (s. 51). Interviewene har været løst struktureret, deltagelsen har været frivillig og er foregået i skoletiden.

En af afhandlingens *hovedresultater* er, at de unge har en temmelig konventionel opfattelse af demokrati. Den radikalitet, som ofte tilskrives de unge, finder CE ikke i sit materiale. For de unge er den demokratiske medborger primært vælgeren. Folkestyret tillægges stor betydning, og "folket" er vælgerskaren. Det handler om retten til at være med på lige vilkår, og de unge føler sig ikke som fuldgyldige medborgere. Det skyldes dog ikke kun, at de fleste af dem ikke har stemmeret, men også at de generelt har en følelse af underordning.

Det er det svenske elite- og valgdemokrati, der er den primære referenceramme for de unge, og deres demokratiopfattelser er tydeligvis forbundet med nationalstaten. Selvom EU og globale spørgsmål

berøres, er Sveriges grænser også grænsen for de unges tanker om demokrati (s. 118).

Stemmeretten er den eneste af de demokratiske institutioner, som tillægges afgørende betydning. Medborgerne styrer ved at vælge repræsentanter, og derfor er de virkelige magthavere politikerne. Men generelt er de unge kritiske over for politikere – mest fordi der er for stor afstand mellem dem/os. De unge tager valgdemokratiet som en selvfølge; det har en høj legitimitet, men det fungerer ikke optimalt og er ikke fuldendt.

Baggrunden for denne opfattelse er primært lighedsargumentet om, at alle kan være med, men også at der ikke findes noget alternativ til demokratiet. De kritiske røster mod demokratiet er især, at folk ikke forholder sig. Dette skyldes ifølge de unge ikke så meget uformåen, men snarere en manglende interesse. Hvis denne brydes vil medborgerne kunne opbygge de nødvendige kundskaber for at kunne forholde sig. Og de almindelige medborgere kan godt få indflydelse, men ansvaret herfor ligger hos den enkelte.

Langt de fleste af de unge i undersøgelsen deler disse demokratiopfattelser. Men der er dog også undtagelser. Hvor det fx især er nogle af pigerne på "sambällsvetarprogrammet", der formulerer deltagerdemokratiske argumenter, fremfører nogle af drengene fra højstatusområdet synspunkter om, at medborgerne generelt skal have en mere begrænset rolle, ligesom også nogle få af drengene argumenterer for autoritære demokratiske værdier. Endvidere fremhæves, at det er de svageste elever i skolen, der har vanskeligst ved at diskutere demokrati, hvorimod de ældste og mest kompetente elever er dem, der har det mest nuancerede demokratisyn.

Afslutningsvis vil jeg i dette rids af afhandlingen understrege, at den indeholder interessante perspektiver om de unges demokratiforestillinger i et skoleperspektiv. Fx diskuteres det, om de unges konventionelle syn på demokrati kan have en sammenhæng med de svenske lærebøger, som er blevet kritiseret for at lægge for meget vægt på demokrati på nationalstatsniveau og for at tillægge medborgerne en meget begrænset rolle. CE er overrasket over, at eleverne kun i meget ringe udstrækning nævner skolen som demokratisk arena. Afhandlingen rejser spørgsmålene, om skolen gør tilstrækkeligt for at opbygge demokratiske kompetencer i form af kendskab til nøgleelementer i svensk demokrati, og om skolen i praksis træner eleverne nok til at diskutere demokrati.

Opfattelsen af de unge

Som nævnt er en af de grundlæggende præmisser i afhandlingen, at de unge medborgere er et godt udgangspunkt for at undersøge "vanlige" medborgerforestillinger om demokrati. CE argumenterer for, at der ikke længere er så store generationsforskelle i holdninger til demokrati, og at generationerne i dag ligner hinanden mere end nogensinde (s. 28). Imidlertid kan man spørge, om CE afskærer sig fra væsentlige forklaringer ved ikke at trække på nogle af de sædvanlige forklaringer i forhold til unges politiske og demokratiske holdninger og praksis. Jeg tænker her på generationstesen, der lægger vægt på, at forskellige generationer er 'bærere' af specifikke kendetegn; på teorier om politiske socialisering og ungdomskultur; samt ikke mindst på livscyklustesen og tankegangen om aldersbetingede medborgerroller, som ikke mindst den svenske medborgerundersøgelse har peget på (Petersson m.fl., 1989). CE har ret i, at de unges principielle

og overordnede holdninger til demokrati ligger tæt på resten af befolkningens, men det udelukker for mig at se ikke, at man analytisk tematiserer de særlige forhold, der vedrører børns og helt unges medborgerskab. Et større blik på dette ville formentlig have tilført analysen en højere konkretiseringsgrad, da det ville muliggøre en kobling mellem de forholdsvise abstrakte demokratidealer til mere konkrete praksiserfaringer. Fx er der en stor sandsynlighed for, at det ringe kendskab og tilhørsforhold, som de unge har til de demokratiske institutioner, er aldersbetinget.

Den demokratiteoretiske vinkel

Kan hovedkonklusionen om, at de unge har en meget konventionel opfattelse af demokrati have en sammenhæng med de demokratiteoretiske afgrænsninger, der er foretaget? CE vælger at afgrænse den deliberative demokratimodel og koncentrere analysen om den elite- og deltagerdemokratiske model. Men selvom hun har ret i, at der kan indgå deliberative elementer i begge disse modeller, er det spørgsmålet, om det er fornuftigt at afgrænse sig fra "den gode samtale" betydning i analysen af de unges forestillinger om demokrati. Den empiriske analyse viser da også, at de unge medborgere ofte fremhæver områder som viden og kompetence, ligesom det er tydeligt at disse elementer er helt centrale i forhold til at tematisere nogle af folkeskolens nuværende problemer med at "opdrage til demokrati". Med andre ord kan man spørge, om den teoretiske og analytiske vægtning mellem på den ene side elitedemokrati og på den anden siden deltagerdemokrati udstikker tilstrækkelig tolkningsbredde i analysen. Det bliver for meget enten et individualistisk orienteret demokratiperspektiv, der retter sig mod en repræsentativ styreform, eller et offentlighedsorienteret perspektiv, som knyttes

snævert til den direkte deltagelse. Hvad der ligger derimellem kan CE ikke tematisere inden for den opstillede analyseramme. Det drejer sig ikke kun om det samtaledemokratiske, men fx også det forbrugerdemokratiske (der er individualistisk, men jo ikke repræsentativ) (se uddybende Torpe, 2005).

Metode og operationalisering

Bliver vi inden for CEs analyseramme trænger et af afhandlingens metode-spørgsmål sig på: nemlig om der ved at spørge forholdsvis abstrakt til, hvilke demokratiske forestillinger de unge har, indirekte lægges op til en vægtning af det repræsentative valgdemokrati og (det svenske) folkestyre. Eller med andre ord: Hvordan kan man undersøge deltagerdemokratiske opfattelser, uden at lægge op til at diskutere, hvad folk gør? Analysen viser da også, at det er meget få elever, der fremhæver demonstrationer, underskriftindsamlinger, foreningsarbejde mv. som en del af demokratiet, hvilket er en af begrundelserne for at understrege det konventionelle i de unges demokratiopfattelser.

Dette rejser spørgsmålet om, hvordan man undersøger forestillinger om demokrati. Hvordan transformerer man de abstrakte begreber om demokrati til konkrete værdier i de unges hverdagsliv? Det er tydeligt, at CE har lagt vægt på ikke at ville påvirke sine informanter, hvilket har været argumentet for de helt eksplorative og åbne spørgsmål i fokusgrupperne om, hvad demokrati er og hvilke værdier, der knyttes sig hertil. Imidlertid mener jeg ikke, at det eksplorative sigte med undersøgelsen indebærer en udelukkelse af en mere eksPLICIT operationalisering af demokratibegrebet fra de abstrakte demokrati-teorier til de konkrete værdier i de unges hverdagsliv. En sådan "mellemregning"

ville have kunnet sikre for det første, at forståelsen af demokrati blev målbar i forhold til de unges univers og for det andet, at der blev åbnet for, at informanterne fik associationer til forskellige demokratimodeller.

Adrienne Sörbom, der har interviewet unge og ældre medborgere om deres engagement og deltagelse, skriver fx: "För att undvika att intervjuerna från början inriktades på enbart påverkan genom partipolitik, vilket hände i den allra första intervjun som genomfördes, inledde jag de övriga intervjuerna med att säga några ord om att man kan påverka samhället på olika sätt och på olika nivåer" (1999).

Et andet eksempel er analyser af politiske interesser, hvor undersøgelser har vist, at selvom kvinder er blevet stort set lige så aktive medborgere som mænd, så rapporterer mænd sig stadig som meget mere politiske interesserede end kvinder. Denne forskel er blevet forklaret med, at mange kvinder fortsat forbinder "det politiske" med parti- og folketingspolitik, som de ikke er så interesserede i som mænd er, hvorimod fx politisk interesse i forhold til daginstitution- og skolebestyrelsesarbejde ikke umiddelbart forbindes med "om man er politisk interesseret".

Min pointe er, at selvom formålet er eksplorativt at fremanalysere forestillinger om demokrati er det vigtigt, man i sit empiriske arbejde åbner op for forskellige opfattelser, som rækker længere end reproduktion af umiddelbar hverdagsbevidsthed. Her er fokusgruppe-interviewene et godt valg, da de netop kan være med til at skærpe egne holdninger og perspektiver. Men det kræver samtidig, at man som interviewer skaber rum for disse associationer. Dette synes jeg ikke er så overbevisende i forhold til den generelle demokratiopfattelse. Til gengæld synes jeg det er lykkedes vældigt fint i forhold til de

unges opfattelse af friheds- og lighedsideal, som jeg vil fremhæve som en af de væsentlige hovedkonklusioner.

Afhandlingens konklusioner

Analysen viser, at de unge medborgere ser det som vigtigt, at alle i et demokrati oplever sig som ligeværdige, og at alle har lige muligheder for at påvirke samfundet. For de unge handler det om, at "blive regnet med" som medborgere – for de andre medborgere i andre aldersgrupper er det ifølge de unge mere et spørgsmål om de faktiske muligheder i relationer til køn, klasse, etnicitet mv. CEs pointe er, at lighed/jæmlighed fremhæves af de unge som en central værdi uden at ordet "jæmlighed" nævnes. Det samme gælder for frihedsdimensionen, som de unge fremhæver fx gennem en stærk betoning af ytrings- og foreningsfriheden, men også her uden af frihedsbegrebet nævnes eksplicit.

CE fremhæver, at når frihed og lighed tilhører de mest basale politiske begreber i såvel politisk teori som i politiske diskussioner og samfundsdebatter, så er det efter hendes mening bemærkelsesværdigt, at ordene kun ligger diffuse i baggrunden og ikke optræder i de unges italesættelse af ligheds- og frihedsidealene. Hun mener, det for det første kan skyldes, at disse elementer er så indlysende, at de tages for givet af de unge, så det ikke opfattes som nødvendigt eksplicit at trække dem frem som grundlæggende begreber. For det andet at det kan hænge sammen med, at de unge ikke har forstået disse begreber (bl.a. fordi de ikke har en tilstrækkelig vægtning i skolens undervisning). I forlængelse af ovenstående diskussion om metode og operationalisering vil jeg nævne en tredje mulig forklaring: Det er ikke sikkert man kan forvente, at unge medborgere i deres italesættelse af demokratiforestillinger, vil

bruge så forholdsvis abstrakte idealer som frihed og lighed. Efter min opfattelse indeholder CEs analyse af disse aspekter af de unges demokratiforestillinger den største dybde og originalitet i afhandlingen, men jeg opfatter ikke den eksplicite italesættelse af de klassiske demokratibegreber som det væsentligste. Jeg synes, det er langt mere bemærkelsesværdigt, at de unge i denne undersøgelse ikke kun udtrykker individualistiske og egennyttetænkning. For selvom de som andre unge i tiden er præget af individualiseringen så ser det også ud til, at de som generation har et blik for lighedsdimensionen som en central samfundsmæssig værdi.

Dér hvor jeg synes de unges holdninger er mest påfaldende og bekymrende i en demokratiperspektiv er mere rettet mod den snævre tilknytning til det svenske nationale repræsentative demokrati. De unge berører stort set ikke spørgsmålet om overstatslig demokratisk organisering, eller hvordan globale spørgsmål påvirker det nationale demokrati. Denne mangel på kendskab til den demokratiske betydning af EU, transnationale bevægelser, globalisering og medialisering er overraskende. Det kunne oplagt være et af de områder, hvor den svenske grundskole og gymnasium, 'kridtede skoene' og gjorde en indsats for at styrke de unge medborgeres læring til demokrati.

Referencer

- Sörbom, Adrienne. 1999. Engagemang med förhinder! Yngre och äldre om politik, förändring och miljö, s 295-326 i Amnå, Erik (red) *Det unga folkestyret*. SOU 1999:93.
- Torpe, Lars m.fl. 2005. *Demokrati på nettet – offentlighet, deltagelse og digital kommunikation*. Aalborg: Aalborg Universitetsforlag.
- Petersson, Olof m.fl. 1989. *Medborgarnas Makt*. Stockholm: Carlsson.